

Коваленко Вікторія Володимирівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВ

У статті обґрунтовано та визначено поняття та модель управління кредитним портфелем банків. Запропоновано поелементну систему управління кредитним ризиком. Визначено основні напрями підвищення управління кредитним портфелем.

Ключові слова: кредитна діяльність, кредитний портфель, кредитний ризик.

Постановка проблеми. Сучасний етап становлення ринкових відносин в економіці України характеризується необхідністю посилення ролі банківської системи у стимулюванні економічного зростання, що визначається активізацією кредитних вкладень комерційних банків. Кризові явища у реальному секторі економіки, фінансовій та банківській сферах, призводять до галопуючого зниження кредитоспроможності більшості позичальників, впливаючи таким чином на повернення кредитних ресурсів банків. Посідаючи головне місце в банківській діяльності, кредитування потребує ефективної організації та постійного вдосконалення управління кредитним портфелем. Тому трансформація підходів до управління кредитним портфелем, що впливає на підвищення ефективності управління сукупним кредитним ризиком, набуває особливої актуальності в сучасних умовах розвитку банківського бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління кредитним портфелем банків присвячено наукові праці таких вчених як Ю. Бугель [1], О. Дзюблук [2], О. Малахова [3], Н. Рогожнікова [4], Є. Рясних [5], Ю. Серик [6], П. Чуб [7] та багатьох інших. Але, залишається не вирішеними питання визначення методологічних складових управління кредитним портфелем банків, що дозволяє розробити дієві заходи щодо активізації кредитної діяльності банків України.

Мета статті – є розвиток науково-методичних підходів і розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління кредитним портфелем банків в умовах значної невизначеності функціонування банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток вітчизняного банківництва постійно потерпає від дії розгортання кризових явищ, які носять як фінансовий характер, так і політичний. У цих умовах вітчизняні банки втрачають власні конкурентні позиції в частині проведення кредитної діяльності [8, с. 62].

У таблиці 1 представлені показники, що характеризують стан кредитної сфери та рентабельності банківської діяльності.

Необхідно звернути увагу на те, що з метою відновлення фінансового стану банків після кризи 2008–2009 рр. НБУ ще в 2013 р. суттєво пом'якшив правила розрахунку резерву під ризики кредитних операцій, в тому числі і за рахунок зміни обліку розмірів вартості забезпечення,

введених в дію постановою НБУ № 23 [9]. При цьому зниження розміру сформованих резервів в 2013–2014 рр. не відбулося, а навпаки спостерігається їх значне зростання – +24,4%.

Представлені дані свідчать про зростання частки простроченої заборгованості з 7,7% в 2013 р. до 13,5% на 01.01.2015 та 21,2% на 01.12.2015 від загальної суми позичкової заборгованості. Розрахований коефіцієнт співвідношення розміру резерву до сукупної позичкової заборгованості банків демонструє суттєве зростання з 20,36% до 30,86% ресурсів, що відволікаються банками на страхування кредитного ризику. Варто відзначити, що, як і після кризи 2008–2009 рр., рентабельність активів і капіталу по банківській системі має негативні значення.

У теоретичному сенсі поняття управління передбачає перетворення інформації про стан об'єкта в командну інформацію від суб'єкта. Це цілеспрямований програмований чи довільний вплив на об'єкти задля досягнення кінцевої мети за допомогою явищ, процесів, коли з ними є взаємодія в режимі детермінованої чи довільної програми/регламенту. Ефективність управління визначається адекватністю дій управління щодо об'єкта управління [10].

Виходячи із вище зазначеного, доходимо висновку, що управління кредитним портфелем в першу чергу пов'язано з ризиковістю проведення кредитних операцій. Як зазначає Ю. Серик, управління кредитним портфелем банку має за мету балансування та стримування ризику усього портфеля, контролювати структуру кредитного ризику, що притаманний тим чи іншим ринкам, клієнтам, позичковим інструментам, кредитам та умовам діяльності [6, с. 71].

П. Чуб визначає управління кредитним портфелем як процес, що складається із п'яти послідовних етапів: вибору кредитної політики; аналізу ринку кредитів; формування кредитного портфеля; перегляду кредитного портфеля; оцінки ефективності кредитного портфеля [7, с. 6]. Розглядаючи представлене визначення, можемо стверджувати, що на кожному етапі присутній процес управління кредитним ризиком.

Етапи управління кредитним процесом досліджує і О. Дзюблук, розглядаючи етап вибору методів впливу на кредитний ризик, де відзначає «...вимоги щодо надання забезпечення – це метод впливу на кредитний ризик, що дозволяє

банку у разі неповернення позички повністю або частково компенсувати витрати за кредитними операціями» [2, с. 113–114].

Н. Рогожкіна відзначає, що портфель банківських позичок схильний до всіх основних видів ризику, які супроводжують фінансову діяльність: ризику ліквідності, ризику процентних ставок, кредитному ризику [4, с. 31]. Тим самим підтверджується теза про необхідність управління кредитним портфелем на основі використання методів і способів мінімізації кредитного ризику.

Якщо підходити до управління кредитним портфелем як до системи, то її можна розглядати як об'єднання двох підсистем – керуючої та керованої [11, с. 101]. Керуюча підсистема (суб'єкт управління) здійснює управлінський вплив на керовану підсистему (об'єкт управління) – кредитний портфель банку.

Систематизувавши погляди науковців до терміну «управління», автор доходить висновку, що управління кредитним портфелем банку – це сукупність цілей, принципів, функцій, методів,

Таблиця 1

Динаміка показників кредитної діяльності та рентабельності банків України за період 2010–2015 рр.

Назва показника	Період					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	176	176	176	180	163	120
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями), млн грн	1 090 248	1 211 540	1 267 892	1 408 688	1 520 817	1 567 973
Активи банків, млн грн	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 316 852	1 275 359
Кредити надані, млн грн	755 030	825 320	815 327	911 402	1 006 358	954 044
Темп приросту, %	1,03	9,31	-1,21	11,78	10,42	-5,20
Резерви за активними операціями, млн грн	148 839	157 907	141 319	131 252	204 931	294 442
Темп приросту, %	22,00	6,09	-10,50	-7,12	24,64	43,68
Співвідношення сформованих резерву до сукупного кредитного портфелю банків, %	19,71	19,13	17,33	14,40	20,36	30,86
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	11,20	9,60	8,90	7,70	13,50	21,2
Капітал, млн грн	137 725	155 487	169 320	192 599	148 023	123 970
Витрати, млн грн	149 875	150 486	145 550	167 452	263 167	248 601
Темп приросту, %	-17,40	0,41	-3,28	15,05	57,16	-5,53
Фінансовий результат діяльності банків, млн грн	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-52 966	-57 283
Рентабельність активів, %	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,12
Рентабельність капіталу, %	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-47,78

*Станом на 01.12.2015 р.

Таблиця 2

Поелементна система управління кредитним ризиком*

Елементи управління	Характеристика
Етимологічне джерело кредитного ризику	кредит – система відносин між суб'єктами господарювання щодо надання та отримання позики в грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості та платності
Онтологічна сутність кредитного ризику	наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання
Гносеологія дослідження кредитного ризику	загальнометодологічні положення вивчення кредитних відносин, кредитного ризику та його структурування
Суб'єкти управління	правління банку; кредитний і юридичний департаменти, управління банківськими ризиками; управління заставних операцій; управління по роботі з проблемними активами
Об'єкти управління структурованого кредитного ризику	ризик виплат; ризик розрахунків; ризик знецінення; ризик трансформації ресурсів; ризик забезпечення банківських позичок; ризик попиту та пропозиції
Стратегія управління кредитним ризиком	це комплекс заходів, спрямований на підтримку припустимого рівня якості структури кредитного портфеля, адекватності його надійності, ліквідності, рівня і розміру ризиковості
Тактика управління кредитним ризиком	це конкретні методи оцінки, управління та адміністрування, що застосовуються в банку
Підсистеми управління кредитним ризиком	організаційно-функціональна; моніторинг; інформаційно-методична
Оцінка ефективності	узагальнена характеристика ступеня досягнення цілей та основних змін, пов'язаних з функціонуванням системи управління кредитним ризиком

*систематизовано автором

інструментів і специфічних прийомів цілеспрямованого, безперервного впливу керуючої системи (кредитний і юридичний департаменти; управління заставних операцій; управління по роботі з проблемними активами; служба безпеки банку) на керовану (кредитний портфель банку та пов'язані з його управлінням ризики) для своєчасної оцінки та моніторингу кредитного портфелю з метою мінімізації кредитного ризику та досягнення заданих параметрів дохідності від кредитної діяльності (рис. 1).

Слід відмітити, що ефективність управління кредитним портфелем банку залежить від системності, адекватності способів оцінки кредитного ризику, методів контролю за ним та своєчасності системи реагування з боку банків та регулятора.

Банки повинні прагнути самостійно створювати комплексну систему ризик-менеджменту, яка забезпечувала б надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу кредитного ризику з метою його мінімізації на всіх етапах кредитного процесу та забезпечення ліквідності, дохідності і надійності кредитного портфеля банку на основі стратегії і тактики ризик-менеджменту, принципи якої відображаються в кредитній політиці банку.

У свою чергу, управління кредитним ризиком повинно базуватися на використанні системного підходу, який передбачає напрямки методології дослідження, в основі якого лежить розгляд об'єкта як цілісної сукупності елементів у сукупності відносин і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи.

Важливість використання системного підходу для досягнення мети дослідження полягає у використанні при побудові системи управління

кредитним ризиком таких його методів, як системний аналіз та системний синтез. З огляду на це обов'язковим елементом формованої системи є розробка стратегії, націленої на розробку довгострокових цілей, спрямованих на нейтралізацію негативного впливу кредитного ризику на кредитну діяльність банку. Поряд із стратегічним рівнем управління наявний і операційний рівень, на якому ефективно управління забезпечує розробку методологічних та методичних підходів, що дають можливість завчасно попередити потенційні проблеми із кредитним портфелем банку та визначити можливості для їхнього вирішення.

Виходячи із вище зазначеного автор вважає, що система управління кредитним ризиком – це процес, за допомогою якого банк ідентифікує ризикоутворюючі фактори виникнення структурних компонент кредитного ризику, оцінює їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює ризикові позиції з метою його мінімізації, забезпечення ліквідності, дохідності та надійності кредитного портфеля (табл. 2).

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки.

Кредитний портфель банку слід розглядати не як просту сукупність наданих позичок, що є результатом хаотичного проведення активних операцій, а як структурований портфель активів, що піддається оцінці, сегментації, класифікації та управлінню, характер якого документально заздалегідь визначається кредитною політикою – стратегією і тактикою банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку на основі принципів кредитування.

Рис. 1. Модель управління кредитним портфелем банку

Для усунення асиметрії інформації у процесі управління кредитним портфелем банків – підвищення відповідальності позичальників за надання в банки або кредитні бюро недостовірної інформації.

Розвиток інвестиційних кредитних продуктів вимагає від банків переходу до клієнтоорієнтованого підходу, що означає націленість на встановлення стійких тривалих відносин з клієнтами, які забезпечать банкам лояльність клієнтів, розуміння їх намірів і дозволять усе більш якісно задовольняти потреби клієнтів. Це означає, що банки повинні відходити від ролі продавців по-

слуг і ставати консультантами для своїх клієнтів (структуруванню бізнесу, проектів, підбору партнерів, організації фінансування і т. д.).

Нова методологія кредитних відносин банків обумовлює зміну принципу відбору проектів – банкам слід відбирати проекти, спрямовані на розвиток бізнесу клієнтів, розробляти заходи щодо зниження проектних і кредитних ризиків та схему фінансування проектів, тобто доводити інноваційні проекти до рівня, коли може бути здійснене їх фінансування, у тому числі без участі самого банку, а також пропонувати комплекс послуг, супроводжуючих проекти.

Література:

1. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем / Ю. Бугель // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 157-163.
2. Дзюблук О. В. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки: монографія / О. В. Дзюблук, О. Л. Малахова. – Тернопіль: Вектор, 2008. – 324 с.
3. Малахова О. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком / О. Малахова // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 101-112.
4. Рогожнікова Н. В. Аналіз стану та динаміки кредитної діяльності банків України / Н. В. Рогожнікова // Фінансовий простір. – 2012. – № 1 (15). – С. 30-34.
5. Рясних Є. Г. Система управління кредитним портфелем у комерційному банку / Є. Г. Рясних, А. А. Пономарьов, М. О. Микитин // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – С. 146-149.
6. Серик Ю. В. Управління кредитним портфелем банку / Ю. В. Серик // Економіка і управління. – 2012. – № 4. – С. 70-75.
7. Чуб П. М. Підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Чуб Павло Михайлович. – Київ, 2003. – 18 [1] с.
8. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / За ред. В. В. Коваленко. – Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. – 217 с.
9. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс]: положення, затверджене постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 № 23. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>
10. Эрикссон М. Обзор управления: руководство и оценка организаций по разработке с целью согласования с бизнес-стратегией [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ibm.com/developerworks/ru/library/ericsson/>.
11. Фещур Р. В. Управління розвитком машинобудівних підприємств / Р. В. Фещур, В. Ю. Самуляк // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та розвитку. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська Політехніка», 2008. – С. 100-109.

Коваленко Виктория Владимировна

доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры банковского дела
Одесского национального экономического университета

УПРАВЛЕНИЕ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАНКОВ

Аннотация

В статье обосновано и определено понятие и модель управления кредитным портфелем банков. Предложено поэтапную систему управления кредитным риском. Определены основные направления повышения управления кредитным портфелем.

Ключевые слова: кредитная деятельность, кредитный портфель, кредитный риск.

Kovalenko Viktoria Volodymyrivna

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Banking
Odessa National Economic University

CREDIT PORTFOLIO MANAGEMENT IN TIMES OF FINANCIAL UNCERTAINTY IN THE BANKS

Summary

In the article the defined and concept and model of credit portfolio. A partial credit risk management system. The basic directions of increase of credit portfolio management.

Keywords: credit activity, credit portfolio, credit risk.